

С. В. Нікітенкокандидат історичних наук,
керівник Молодіжного медіаоб'єднання «Міст»**СИСТЕМА ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ
ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ В УКРАЇНІ**

Фізична культура і спорт посідають важливе місце в житті суспільства. Ключову роль в їх розвитку посідає грамотно організоване державне управління в поєднанні з діяльністю місцевих органів влади. Правове забезпечення функціонування фізкультурного руху в поєднанні зі спортом вищих досягнень – один із напрямів гармонізації суспільних відносин.

Ключові слова: фізкультура і спорт в Україні.

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку українського суспільства зберігається актуальність всебічної підтримки сфери фізичної культури та спорту з боку держави. Фізична культура і спорт – це частина соціальної політики держави, одна зі сторін загальної культури людини, її здорового способу життя. Рівень розвитку фізичної культури і спорту в суспільстві визначають авторитет держави, засвідчують її здатність вирішувати соціально-економічні, виховні та оздоровчі завдання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми фізичного виховання в системі державного управління та в системі управління взагалі вивчались низкою вітчизняних науковців. Серед них виділимо дослідження Е. Вільчковського [1–2], Л. Волкова [3], Т. Круцевич [4], І. Попеску [5], Л. Сергієнка [6], Б. Шияна [7], О. Вацеби [8], І. Гасюка [9], в яких тільки в узагальнюючому контексті знайшли відображення ключові питання проблеми. Цікаві розвідки здійснили А. Соколов [10], О. Кузьменко [11]. Загалом, можемо зазначити, що спеціальних розвідок, присвячених організаційно-правовим проблемам розвитку фізичної культури і спорту на сучасному етапі ще вкрай недостатньо.

Мета статті – дослідження системи державного регулювання фізичної культури та спорту.

Виклад основного матеріалу. Однією із проблем, що актуалізує необхід-

ність проведення нашого дослідження, є дезінтеграція системи державного управління фізичною культурою і спортом після розвалу Радянського Союзу. Багато в чому необхідність вивчення проблеми породжена недосконалістю законодавства в галузі фізичної культури і спорту, що не дозволяє усунути наявні розбіжності та протиріччя між центром і регіонами, між державними та громадськими спортивними організаціями й об'єднаннями і, нарешті, – між людиною і суспільством.

Важливим завданням державної політики у сфері фізичної культури і спорту є формування оптимальної галузевої моделі управління, де буде чітко розділено й узгоджено компетенцію та повноваження всіх суб'єктів фізкультурно-спортивної діяльності як на загальнодержавному, так і на регіональному рівнях, зокрема й місцевих органів влади. Застосування на практиці положень нормативно-правових документів, а також оцінка результатів такої роботи вимагає певних механізмів, які перебувають на стадії розробки. Законодавча база щодо розвитку масової фізичної культури населення і спорту високих досягнень досить тісно пов'язана із законодавством про освіту, про соціальний захист населення, про охорону здоров'я, про підприємницьку діяльність, про місце самоврядування, тому являє собою широкий масив законодавчих актів, які регламентують правовідносини, що виникають під час реалізації прав громадян на зайняття фізичною культурою і спортом, на збереження здоров'я шляхом активного

способу життя. Тому вона безпосередньо відноситься до важливих засобів сучасної державної політики у сфері забезпечення якості життя громадян України. Очевидно, що управління фізичною культурою та спортом необхідно розділити на три функціональні кластери: загальнодержавний рівень, регіональний і місцевий. Розбудувати таку систему необхідно знизу доверху, що дозволить краще врахувати інтереси та потреби громадян.

Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» визначає систему й повноваження органів місцевого самоврядування в галузі фізичної культури, спорту і туризму. До компетенції виконавчих органів сільських, селищних, міських рад належать власні (самоврядні) повноваження: управління закладами фізкультури й спорту, оздоровчими закладами, молодіжними, підлітковими закладами за місцем проживання, організація їх матеріально-технічного та фінансового забезпечення. На органи самоврядування покладено вирішення питань організації медичного обслуговування й харчування в закладах фізичної культури та спорту, створення умов для занять фізичною культурою і спортом за місцем проживання населення та в місцях масового відпочинку; відповідно до чинного законодавства, реєстрація статутів (положень) фізкультурно-оздоровчих закладів незалежно від форм власності.

Відповідно до реалізації основних положень Закону України «Про фізичну культуру і спорт», Національної доктрини розвитку фізичної культури і спорту, а також загальної концепції розвитку українського суспільства, місія фізичної культури та спорту передбачає створення умов для забезпечення гармонійного розвитку особистості, оптимальної рухової активності кожної людини як потенціалу розвинутого в соціальному й економічному плані суспільства. Зважаючи на те, що сфера фізичної культури і спорту пов'язана із соціально-економічним аспектом життєдіяльності людини та функціонує в умовах ринкової економіки, доцільним, на наш погляд, є застосування системного підходу до розроблення стратегічних заходів організаційно-економічного механізму

управління фізичною культурою та спортом в Україні. Згідно з Державною програмою розвитку фізичної культури, спорту та туризму, виконавчі комітети місцевих рад за участю структурних підрозділів міністерств і відомств на місцях розробляють регіональні програми розвитку фізичної культури, спорту та туризму.

Місцеві ради уповноважені запроваджувати систему пільг і заохочень для підприємств, які спрямовують частину свого прибутку на розвиток фізичної культури та спорту, будівництво спортивних об'єктів, організацію відпочинку. Координуючу роль щодо проведення державної політики у сфері соціального становлення та розвитку молоді здійснює спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади, який забезпечує її реалізацію та відповідає за її виконання [8].

Характерно, що до занять фізичною культурою і спортом залучено лише 13% населення. За таким показником Україна значно поступається таким державам, як Фінляндія, Швеція, Великобританія, Чехія та Німеччина. За інтегральним показником здоров'я населення, яким є середня очікувана тривалість життя людини, Україна посідає одне з останніх місць в Європі; потребує також нагального розв'язання проблема розвитку спорту вищих досягнень і підготовки резерву для національних збірних команд. Ситуація, що склалася у сфері фізичної культури і спорту, зумовлена такими чинниками: невідповідністю нормативно-правової бази у сфері фізичної культури і спорту сучасним вимогам; невідповідністю потребам громадян інфраструктури фізкультурно-оздоровчої діяльності у виробничій, навчально-виховній і соціально-побутовій сфері; недосконалістю системи централізованої підготовки національних збірних команд, низьким рівнем фінансового і матеріально-технічного забезпечення дитячо-юнацького та резервного спорту; низьким рівнем наукового забезпечення розвитку фізичної культури і спорту, недостатнім фінансуванням наукових досліджень (менше ніж 0,5% видатків державного бюджету на сферу фізичної культури і спорту); недостатнім пропагуванням здорового способу життя, занять дитячо-юнацьким і

резервним спортом; незадовільним станом матеріально-технічної бази. Рівень забезпечення населення в Україні фізкультурно-спортивними залами (з розрахунку на 10 тис. осіб) у 2–3 рази нижчий, ніж у провідних державах, плавальними басейнами – у 30 разів. Понад 80% фізкультурно-спортивного руху, професійного спорту, спорту вищих досягнень; створення науково-обґрунтованої системи оздоровлення та фізичного виховання населення; розробка і реалізація цільових програм по розвитку фізкультури та спорту з урахуванням основних видів діяльності; підготовка і перепідготовка кадрів; забезпечення підготовки та виступів збірних команд на міжнародних змаганнях, зокрема й участь в Олімпійських і Паралімпійських іграх; створення умов для розвитку спортивної індустрії та залучення інвестицій у сферу фізкультури і спорту; взаємодія центральних органів влади й органів місцевого самоврядування із громадськими об'єднаннями й іншими організаціями; здійснення заходів по обов'язковій сертифікації продукції та послуг в області фізичної культури і спорту [9].

Прерогативою регіональних органів влади і муніципальних формувань повинна стати конкретна, практична робота по розвитку фізичної культури і спорту. Їх основне завдання – створення умов для заняття фізичною культурою і спортом за місцем проживання, в освітніх закладах, у трудових колективах, серед всіх вікових груп і категорій населення.

Регіональний рівень: удосконалення регіональних повноважень у сфері фізичної культури і спорту; формування регіональних бюджетів з урахуванням принципу пріоритету фізкультурно-спортивної роботи в соціальній політиці місцевих властей; розробка і втілення в життя конкретних регіональних і міжрегіональних програм і проектів у сфері фізичної культури і спорту, зокрема й щодо масового залучення різних груп населення до систематичних занять фізкультурою та спортом.

Муніципальний рівень: розробка на базі накопиченого нині досвіду ефективних систем управління й організації фізкультурно-спортивної роботи на місцях; напрацювання програм реконструкції та

будівництва навчально-спортивної бази освітніх закладів, забезпечення їх необхідним обладнанням та інвентарем; організація спорудження елементарних спортивних об'єктів (спортмайданчиків тощо); розгортання центрів фізкультурно-спортивного дозвілля за місцем проживання на базі підліткових клубів, дошкільних закладів, шкіл, освітніх установ професійної освіти, фізкультурно-спортивних комплексів підприємств і комерційних структур; залучення на взаємовигідних умовах трудових колективів, керівників підприємств і установ до роботи по спорудженню фізкультурно-спортивних об'єктів і комплексів, використанню за призначенням вже наявних; організація та проведення муніципальних оглядів-конкурсів на кращу організацію масової фізкультурної, оздоровчої роботи за місцем проживання, в освітніх установах, у трудових колективах; матеріальне і моральне стимулювання всіх видів і форм фізкультурно-спортивної діяльності провідних спортсменів, трудових колективів міста, району; пропаганда і підтримка шефства спортсменів, студентів спортивних вузів над установами освіти, інтернатами, дитячими і молодіжними об'єднаннями; здійснення заходів по створенню матеріально-спортивної бази за місцем проживання, розроблення механізмів фінансового стимулювання інструкторів-методистів.

Одним із принципових результатів процесу соціально-економічного реформування в Україні є намагання децентралізувати управління життям суспільства загалом і фізичною культурою та спортом зокрема. Перехід від адміністративно-командної моделі управління до демократичних засад вимагає наукового супроводу таких непростих процесів трансформації. Специфічні функції фізкультури і спорту регулюються підзаконними, адміністративними й іншими нормативними та регламентуючими актами і документами, цільовими програмами розвитку галузі, освітніми стандартами, навчальними планами і програмами тощо. Стрімкий ритм життя обумовлює ту обставину, що законодавство у сфері фізичної культури і спорту потребує постійного вдосконалення. У наш час воно має передбачати ство-

рення сприятливих умов для структур, що реалізують програми розвитку фізичної культури і спорту серед дітей, інвалідів, сиріт, що сприяє формуванню здорового способу життя; стимулює спонсорів та інвесторів, які надають свої кошти для підготовки спортивного резерву і національних збірних команд для участі в Олімпійських і Параолімпійських іграх.

Крім того, необхідне законодавче опрацювання таких актуальних питань: боротьби проти використання спортсменами допінгу, наркотиків; гарантування безпеки і правопорядку на спортивних змаганнях, що виключало б можливість хуліганських дій із боку окремих вболівальників під час спортивних змагань, проявів жорстокості та насильства, а також інших протиправних дій, що негативно впливають на особистість і суспільство; вирішення проблеми масового відтоку вітчизняних спортсменів і фахівців за межі держави; постановки проблеми ранньої дитячої спортивної спеціалізації, участі дітей у спортивних змаганнях, які стимулюють форсування спортивної підготовки на шкоду здоров'ю і нормальному розвитку дитини; залучення світового досвіду щодо державної підтримки громадських фізкультурно-спортивних об'єднань; вирішення питань, пов'язаних зі спонсорською діяльністю, залученням у спорт позабюджетних джерел фінансування шляхом внесення поправок до відповідних законів.

Недоліки фізичного виховання та розвитку спорту серед підлітків, дітей і молоді можна пояснити комплексом невирішених питань, серед яких слаборозвинена матеріально-технічна база; обмежений обсяг навчального часу, який відведений на обов'язкові заняття з фізичного виховання; окремі недоліки в професійній підготовці педагогічних кадрів, у змісті та формах фізкультурно-оздоровчої роботи, зокрема й серед дошкільнят; орієнтація педагогічної діяльності на кількісні показники; відсутність традицій сімейного фізичного виховання; неузгодженість дій органів народної освіти, охорони здоров'я, фізичної культури і спорту тощо. На жаль, дотепер в Україні не сформовано необхідної матеріально-технічної інфраструктури фізкультурно-оздоровчої та

спортивно-масової роботи за місцем навчання, роботи, проживання і відпочинку населення. Практично відсутня вітчизняна спортивна індустрія, спрямована на виробництво високоякісної спортивної форми, інвентарю й обладнання, яка була б здатна скласти конкуренцію провідним виробникам такої продукції в розвинутих країнах.

Сьогодні на перший план виходять питання переосмислення ролі та місця держави, а також місцевого самоврядування в розвитку і підвищенні ефективності системи фізичної культури щодо забезпечення здоров'я нації, ефективності функціонування спорту. М. Трубіна вважає, що за останнє десятиріччя спорту в Україні довелося зіштовхнутися з багатьма різноплановими проблемами, серед яких: відсутність і недосконалість законодавчої бази; невідповідність системи управління спортом принципово новим умовам розвитку сфери; постійна реорганізація державного органу управління у сфері фізичної культури і спорту; відсутність чіткого розмежування функцій між різними державними і суспільними організаціями; економічна криза [13, с. 33].

Невиправданим виявилось переведення більшості федерацій по видам спорту на самозабезпечення, що спричинило необхідність створення управлінських структур у кожній федерації (свого роду міні-спорткомітетів), викликало багатократне збільшення чисельності управлінського й обслуговуючого персоналу центральних апаратів і, як наслідок, значне зростання фінансування на їх утримання. Наш аналіз ситуації показав, що органи державної влади і місцевого самоврядування, незважаючи на певні недоліки в їх роботі, – це сила, що направляє й організовує, яка здатна приймати рішення і втілювати їх у життя. Передача повноважень від держави до територій регіонального та місцевого рівнів – це питання, що вимагає першочергового розгляду.

Висновки і пропозиції. Отже, наявна структура управління фізичною культурою і спортом, ефективність її функціонування, нормативно-правова основа діяльності залишається однією з найважливіших проблем, вирішення якої дозволить підви-

щити масовість фізкультурно-спортивного руху в Україні. Усвідомлення того, що майбутнє будь-якої країни визначається здоров'ям членів суспільства, остатнім часом привело до розуміння необхідності посилення ролі фізичної культури і спорту в діяльності держави та громадськості, а також до активного використання фізичної культури і спорту в підтриманні та зміцненні здоров'я населення. Сьогодні роль спорту стає не тільки все більш помітним соціальним, але і політичним чинником. Залучення широких верств населення до занять фізичною культурою, стан здоров'я населення й успіхи стають безперечним свідченням життєздатності та духовної сили кожної нації, її авторитету на міжнародній арені.

Список використаної літератури:

1. Вільчковський Е., Козленко М., Цвек С. Система фізичного виховання молодших школярів / Е. Вільчковський, М. Козленко, С. Цвек. – К. : ІЗМН, 1998.
2. Вільчковський Е., Курок О. Теорія і методика фізичного виховання дітей дошкільного віку : [навч. посіб.] / Е. Вільчковський, О. Курок. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2008. – 428 с.
3. Волков Л. Теория и методика детского и юношеского спорта / Л. Волоков. – К. : Издательство «Олимпийская литература», 1999. – 295 с.
4. Круцевич Т. Методы исследования индивидуального здоровья детей и подростков в процессе физического воспитания / Т. Круцевич. – Киев : Издательство «Олимпийская литература», 1999. – 232 с.
5. Попеску І. Малий античний олімпійський словник / І. Попеску. – К., 1999. – 142 с.
6. Сергієнко Л. Практикум з психології спорту : [навч. посіб.] / Л. Сергієнко. – Харків : Освіта, 2008. – 288 с.
7. Шиян Б. Теорія і методика фізичного виховання школярів / Б. Шиян. – Частина І. – Тернопіль : Навчальна книга-Богдан, 2008. – 272 с.
8. Вацеба О. Тенденції розвитку наукових досліджень в галузі фізичної культури та спорту серед молодих вчених України / О. Вацеба // Молода спортивна наука України : зб. наук. ст. галузі фізичної культури і спорту. – Л. : ЛДІФК, 2000. – Вип. 4. – С. 5–6.
9. Гасюк І. Методи державного управління фізичною культурою і спортом : методологічний аспект / І. Гасюк // Ефективність державного управління : зб. наук. праць. – 2010. – Вип. 25.
10. Соколов А. Роль и участие местных органов власти Германии и Франции в развитии физического воспитания и спорта / А. Соколов // Теория и практика физической культуры. – № 4. – М., 1999. – С. 45–49.
11. Кузьменко О. Сучасний стан державного управління фізичною культурою й спортом в Україні та Європі / О. Кузьменко // Держава та регіон. Серія «Державне управління». – 2011. – № 3. – С. 36–41.
12. Горбенко О. Організаційно-управлінські резерви професійно-орієнтаційної роботи ВНЗ галузі фізичної культури і спорту із загальноосвітніми школами / О. Горбенко, І. Коргниєнко // Оптимізація наукових досліджень. – Миколаїв : НУК, 2009. – С. 239–241.
13. Турбіна М. Особливості правового регулювання фінансування фізичної культури і спорту в Україні / М. Турбіна // Фінансове право. – 2011. – № 2(11).

Никитенко С. В. Система государственного регулирования физической культуры и спорта в Украине

Физическая культура и спорт занимают важное место в жизни общества. Ключевую роль в их развитии играет грамотно организованное государственное управление совместно с деятельностью местных органов власти. Правовое обеспечение функционирования физкультурного движения вместе со спортом высших достижений – одно из направлений гармонизации общественных отношений.

Ключевые слова: физическая культура и спорт в Украине.

Nikitenko S. The system of state regulation of physical culture and sports in Ukraine

The system of government in the field of physical culture and sport, depending on the volume of competence are divided into three types: bodies of general competence; functional competence; sector special jurisdiction. State management of physical training and sports is carried out: at central level – control of physical culture and sports; at regional level – control of physical culture and sports; at the local level – local management committee on physical culture and sports district administrations and city councils; at settlement entities – public commissions or departments of physical education and sport.

Key words: *physical culture and sport in Ukraine.*